

Alles kan wachten

Voor luie mensen is de herfst het mooiste tuinseizoen. Het werk neemt af. Onkruid groeit minder hard dan in de zomer en ook het gras doet het langzaam aan zodat u de wekelijkse maaibeurt af en toe kunt overslaan. Het warme licht van de laagstaande zon flatteert de planten en op een mooie dag kunnen we van de tuin genieten zonder steeds werk te zien dat hoognodig gedaan moet worden. Alles kan wachten. Desnoods tot volgend jaar, want hoewel de tuinbladen ons allerlei klussen voorhouden die juist 's winters geklaard kunnen worden zullen weinigen van ons zich roepen voelen om hartje winter met verkleumde vingers de hosta's te scheuren, hoe nuttig dat ook moge zijn. Als de bollen in de grond zitten en het herfstblad van het gazon is geharkt is het tuinwerk af. Dan begint een tijd van plannen maken voor volgend jaar. Wat zegt u? U heeft helemaal geen plannen? Uw tuin is af? Dan kunt u nu beter ophouden met lezen, tenzij u een leunstoeltuinier bent die juist graag over tuinieren leest en droomt zonder ooit zijn handen vuil te maken. Daar is niets tegen – ook virtueel tuinieren is tuinieren. Maar voor degenen die tuinieren als een actieve bezigheid zien, breekt nu de tijd aan van evaluatie. Wat heeft het afgelopen seizoen gebracht? Wat kan er anders, en beter? Wat waren de successen, en wat de mislukkingen? Waar bent u zo langzamerhand wel op uitgekeken, en van welke plant zou u grotere groepen willen hebben? Hoe kunt u uw tuin verbeteren? Want als we dan toch tuinieren, dan kunnen we net zo goed naar het hoogste streven.

Ik heb heel wat eigenaars van beroemde, voor het publiek opengestelde tuinen ontmoet en ondervraagd, zoals Christopher Lloyd en Beth Chatto in Engeland, en Ton ter Linden en Mien Ruys op eigen bodem. Het zijn heel verschillende persoonlijkheden met heel verschillende tuinen, maar met één eigenschap gemeen: in hun manier van tuinieren zijn (of waren) ze allen mee-

dogenloos. Niet de juiste schakering van rood? Naar de com-
posthoop ermee! Niet de juiste groeiwijze? In de hakselaar! Ziek-
tegevoelig? Op de brandstapel! Na veel praten en observeren weet
ik het zeker: het geheim van een spectaculaire tuin schuilt in het
meedogenloze karakter van de eigenaar. Een dergelijk karakter is
niet iedereen gegeven. Vandaar dat u en ik nooit de top zullen
bereiken en altijd, in het beste geval, vlak daaronder zullen blij-
ven steken, of anders halverwege.

Toch kunnen ook wij, de luien en de weekhartigen onder de
tuiniers, naar een mooie tuin streven. Niet iedereen kan tenslot-
te in de eredivisie spelen. En ook zonder voortdurend in een stre-
ven naar perfectie, vaste planten, struiken en zelfs bomen te ver-
plaatsen, te rooien en te vervangen, zijn er honderden kleine trucs
die we van de groten kunnen afkijken. Neem bijvoorbeeld het ca-
moufleren en opvangen van zwakke punten van planten volgens
het principe van de lamme en de blinde. Een voorbeeld: het zwak-
ke punt van veel rozen is dat ze van boven, waar ze bloeien, mooi
zijn en van onderen bladerloos en lelijk. Mooi hoofd en lelijke
benen. Vooral de zogenaamde ‘oude’ rozen hebben daar last van.
Ook is de kleur van deze populaire rozen nogal vaal. Hun sterke
punten zijn de romantische ‘ouderwetse’ bloemvorm en de ster-
ke geur. Ook *Geranium pratense*, de beemdooievaarsbek, is niet
zonder fouten; weliswaar zijn de bloemen helder paarsblauw,
maar zonder steun valt deze plant geheid om. Plant ze samen met
rozen en alle problemen zijn opgelost: de ooievaarsbek wordt
door de roos overeind gehouden en bedekt op zijn beurt de lelij-
ke kale stelten van de roos. Wat is tuinieren toch eenvoudig.

Ik ben ervan overtuigd dat tuinieren vóór alles plezierig moet
zijn. Als je het onderhoud van de tuin ziet als een zure plicht, zo-
als stofzuigen of afwassen, dan gaat de lol er snel af. Daarbij helpt
het natuurlijk niet als de schoolmeesters, die tuinprogramma’s
maken en tuinboeken schrijven, ons voortdurend wijzen op het
juiste tijdstip waarop we allerlei klusjes in de tuin horen aan te
pakken. In werkelijkheid luistert het niet zo nauw als de tuin-
goeroes u proberen wijs te maken.

Vergeten om in de herfst de tulpenbollen in de grond te stop-
pen? In januari kan het ook nog wel. De buxushaag nog niet ge-

knipt vóór de langste dag? Doe het wat later. Druiven moeten in december worden gesnoeid, zo staat het in de boeken. Als je ze later snoeit is de sapstroom op gang en gaat de druivelaar 'bloeden'. Dat klopt, maar doodbloeden zal hij niet. Er bestaan bomen genoeg die expres verwond worden om hun sap af te tappen. De sapstroom van berken werd vroeger met opzet naar emmertjes geleid om tot berkenwater verwerkt te worden. Het aftappen van esdoorns is in Canada een complete industrie, met *maple syrup* als eindproduct. Druiven bloeden als je ze te laat in het seizoen snoeit, *so what?* Probeer het eens en u zult zien dat een druif bijzonder moeilijk dood is te krijgen.

Planten doe je in de lente of in de herfst – weer zo'n dictum waaraan we ons zouden moeten houden. Hoezo? Dreigt er hel en verdoemenis als we liever in juni en december planten? Natuurlijk niet. Voor alles is er een optimaal moment, dat wel. Macrobioten zaaien bij voorkeur bij nieuwe maan. Zaad zou dan sneller kiemen. Maar zelfs als dat zo was, dan nog is er altijd een volgende nieuwe maan. En een zaadje kan daarop heus wel wachten. Het is waar: de moestuin vraagt om discipline; basilicum moet je niet in de winter planten en tuinbonen zaai je vroeg in het seizoen. Maar in de siertuin luistert het niet zo nauw. Te vroeg en te laat zijn relatieve begrippen. Tuinieren moet je niet doen volgens de kalender, maar als je er zin in hebt.

En ja, als u in juni bedenkt dat u graag een meikers zou willen planten, dan moet u hoogstwaarschijnlijk tot november wachten totdat uw boom verkrijgbaar is. Maar hindert dat? Niets is zeker in dit leven, behalve dan dat er weer een november komt. En nog een, en nog een. En dat is de verdienste van de tuin: die leert je dat alles relatief is – een troostrijke gedachte.

Slechte smaak is ook smaak

Wie bepaalt er of een tuin mooi is of lelijk? Wij, eigenzinnige tuiniers, laten ons toch zeker niet de wet voorschrijven door een stel charlatans die onze smaak willen harnassen?

Tuinieren is aan allerlei conventies gebonden. Gebonden is misschien een te sterk woord, want het staat natuurlijk iedereen vrij om zich van vastgeroeste opvattingen te bevrijden, alleen het gebeurt zo zelden.

Hoge planten moeten in de border op de achterste rij staan en lage vooraan. Dat haal je de koekoek, want als je de hoge planten vooraan zet, dan blokkeer je het zicht op de lagere planten daarachter. Maar niet alle planten blokkeren het zicht. Je hebt transparante planten met een ijle groeiwijze die je best vooraan in de border zou kunnen planten omdat je er dwars doorheen kijkt. Sommige siergrassen hebben die groeiwijze, bijvoorbeeld *Deschampsia* 'Goldschleier', waarmee je soft-focuseffecten kunt bereiken, want door de bloeihalmen van dit siergras zie je de achterliggende planten als door een gouden mist. *Molinia altissima* 'Transparent' – de naam zegt het al – is een ander voorbeeld. Ook *Thalictrum delavayi*, een hoge, slanke vaste plant, met een fijn vertakte bloeiwijze van tientallen piepkleine lila belletjes, is zo doorzichtig dat je er met gemak doorheen kijkt. *Verbena patagonica* is nog zo'n doorkijkplant. Door af en toe een hoge, doorzichtige plant voor een lagere te zetten schep je een ongekende diepte in je beplantingen en zorg je voor verrassing en spanning in je tuin door soms van het geijkte patroon af te wijken.

Plant altijd oneven aantallen – nog zo'n idiote conventie waarvan ik de oorsprong nooit heb kunnen achterhalen. Oneven is mooi en even is lelijk, hoe komt een mens erbij? Of het nu om papavers gaat of om floxen – altijd moet je die planten in groepen van drie, vijf, zeven, negen, elf, enzovoort, al naar gelang de grootte van je tuin. Twee, vier, zes, acht en tien zijn taboe. Waarom? Joost mag het weten. Maar sinds jaar en dag is iedere tuinier ervan overtuigd dat vijf mooier is dan vier.

Plant altijd groepen van bloemen in één kleur – nog zo'n waan-idee waaraan we met ongekende hardnekkigheid vasthouden. Kennelijk hebben we een ingebouwd gevoel voor orde dat geen afwijkingen toelaat. Als er een rode flox bloeit tussen de witte, dan wordt die met wortel en tak uitgerukt. De leverancier krijgt een boze brief en wordt gemaand om volgende keer vooral 'soort-echt' te leveren. Een witte klapproos tussen de rode? Weg ermee.

Een roze tulp tussen de gele? Het glazuur springt ons van de tanden. Roze vloekt in onze conceptie met geel. En dat is merkwaardig, want een roze zonneroosje met gele meeldraden kan weer wel door de beugel.

Als het toppunt van goede smaak geldt de tuin-op-kleur, waarbij een zekere rangorde valt waar te nemen want een blauwe tuin is smaakvoller dan een gele of een paarse. Het toppunt van goede smaak is de witte tuin. In een bekende tuin in Zeeland stond in de witte tuin een witte duiventil, als huis voor uitsluitend witte duiven. Kennelijk waren die duiven niet helemaal raszuiver, want op een goede dag kroop er een grijze duif uit het ei. Die is door de eigenares onmiddellijk de nek omgedraaid.

Zelfs Monet streefde in zijn beroemde tuin te Giverny naar monochromie – eenkleurigheid –, maar daarbij moeten we wel bedenken dat hij kippig was en daardoor geen individuele bloemen zag, maar wazige vlekken van kleur. Impressionisme is uit bijzindheid geboren.

Het wordt hoog tijd om ons van de tuinconventies te bevrijden. Plant de verschillend gekleurde bergamotvariëteiten eens door elkaar en zie hoe de verschillende kleuren elkaar aanvullen en versterken. Veel boeiender dan groepen van één kleur. Breng humor en vrolijkheid terug in de tuin en gooi de kleuren door elkaar. Zaai een kakelbont mengsel van uitheemse eenjarigen in het voorjaar en dans in de zomer door de tuin op vrolijke salsamuziek. Weg met al dat geneuzel over pastelkleurtjes. Een kennis van mij had geen tijd om zijn tulpenbollen zorgvuldig te planten, groef een groot gat en keerde daarboven alle zakken om. Het resultaat was kleurige plantaardige feestmuziek. Met goede smaak oogst je instemming. En je valt erbij in slaap. Slechte smaak schudt je wakker. En wat anderen ook van uw tuin mogen zeggen, vergeet dit nooit: slechte smaak is ook smaak.

Al even geborneerd als ons denken over even aantallen en kleurencombinaties zijn onze opvattingen over wat onkruid is en wat niet. Zou ik in mijn gazonnetje een witte of een roze paardenbloem ontdekken, dan kon ik daarmee waarschijnlijk een fortuin verdienen. Met gele paardenbloemen is dat niet mogelijk; die worden met wortel en blad uitgestoken. Zevenblad is een van de

meest gehate onkruiden in de tuin, maar vrouwenmantel wordt als een aardige sierplant beschouwd, en als een goede vuller voor in boeketten. En dat terwijl je erover kunt redetwisten wie van de twee nu het grootste onkruid is. Volgens mij de vrouwenmantel, die zich altijd weet te zaaien middenin een pol andere planten waar je hem nu juist niet nodig hebt. Zevenblad – overigens ook een goede vuller voor in boeketten – zaait zich wat minder uitbundig. In ieder geval is het vreemd dat je voor vrouwenmantel in een tuincentrum moet betalen, terwijl je een hovenier betaalt om het zevenblad uit je tuin te verwijderen.

De meest rigide manier van tuinieren – en in mijn ogen de meest belachelijke – is het tuinieren op kleur – *ton sur ton*, voor wie van artistiek en interessant doen houdt. Hierbij worden planten met bloemen in schakeringen van één kleur bij elkaar geplant: donkerblauwe hyacinten met lichtblauwe sneeuwroem; lichtgele verfkamille met donkergele kerria en de bleekgele clematis ‘Moonlight’ op de achtergrond, of anemonen, montbretia’s en dahlia’s in allerlei nuances van rood. ‘Gij zult geen contrasterende kleuren mengen’ luidt het gebod dat hieraan ten grondslag ligt. Het wordt tijd dat we ons hiervan bevrijden. Tuinieren zou geen dwangbuis moeten zijn. Waarom zouden wij geen oranje vuurpijlen naast paarse floxen mogen planten? Of roze geraniums naast gele rudbeckia’s? Wat zegt u? Roze met geel lelijk? De duivel is lelijk. Wij voelen ons allemaal graag individualisten, maar als we dat zijn, waarom zien onze tuinen er dan allemaal hetzelfde uit? Wie heeft bedacht dat in iedere grachtentuin een buxusparterre hoort? En in elk voortuintje in een Vinex-wijk een dakplataan? Waarom bouwen we allemaal stellages van oude groentekistjes in de tuin en vullen die met kalebassen? Is dat mooi, of is het mode?

In het dorp waarin ik boodschappen doe staat naast bijna iedere voordeur een vuurdoorn – alsof je die bij vijftig euro aan boodschappen cadeau krijgt. Naast één voordeur is een goudenregen geplant. Met daardoorheen een paarse clematis. Daar woont een individualist.

Snoeien hoeft niet volgens het boekje

Van het snoeien van heesters wordt vaak een probleem gemaakt. En dat terwijl de richtlijnen toch eenvoudig zijn: bladverliezende heesters die vóór de langste dag (21 juni) bloeien snoei je direct na de bloei. Heesters die later bloeien snoei je in het voorjaar. Groenblijvers snoei je wanneer je zin en tijd hebt, maar bij voorkeur wel tussen april en november.

Verreweg de meeste heesters bloeien voor de langste dag; forsythia, seringen en jasmijn zijn allemaal voor eind juni uitgebloeid. Laاتبloeiers, zoals hortensia's en vlinderstruiken, zijn uitzonderingen. Tot zover de boekenwijsheid, maar nu de praktijk. Heeft u weleens geprobeerd om een jasmijn direct na de bloei te snoeien? Het streven is om de scheuten waaraan de struik zojuist heeft gebloeid weg te snoeien en om de jonge scheuten te laten zitten, want daaraan zullen de bloemknoppen voor het volgende jaar worden gevormd. Maar zodra je die jonge scheuten ook maar even beroert breken ze af. Je hoeft er maar tegen te blazen of ze liggen op de grond en na een snoeibeurt is de struik niet alleen zijn oude, maar ook een flink deel van zijn jonge hout kwijt. Daarom zou ik toch liever van de regels afwijken. Ik zou jasmijn in de winter snoeien, voordat het blad uitloopt.

Om te beginnen is het snoeien van een kale struik een stuk gemakkelijker dan het snoeien van een struik die volop in het blad zit. Bij kale takken zie je tenminste wat je doet. Bovendien kun je de heester dan snoeien op een tijdstip dat je er tijd voor hebt; in de winter hoef je geen gras te maaien en het onkruid groeit wel, maar toch minder snel dan in de zomer. Snoei dus in de winter en verwijder alle takken waarop de jasmijn het jaar tevoren heeft gebloeid. Die zijn gemakkelijk te herkennen aan de kleine zijtakjes die zich hebben gevormd, en aan de resten van de oude bloemsteeltjes die er meestal nog aan zitten. Volg die oude takken met de snoeischaar tot aan het punt waar een nieuwe tak ontspringt en maak daar uw snede. De nieuwe tak is te herkennen aan het feit dat hij niet vertakt is, aan zijn soepelheid en aan zijn warmbruine kleur. Is het überhaupt nodig om een jasmijn te snoeien? Nee, natuurlijk niet; ook zonder snoeibeurt blijft de struik wel in

leven. Maar een goed gesnoeide jasmijn zal rijker bloeien en een sierlijker vorm hebben dan een oud scharminkel dat verstopt zit met nutteloos, afgedragen hout.

Jasmijn wordt niet meer zo vaak aangeplant als vroeger; camellia's en viburnums hebben meer status vandaag de dag. Toch heb je niet echt geleefd als je niet hebt genoten van de zwoele geuren van kamperfoelie, seringen en jasmijn. Die raken aan de essentie van ons bestaan en halen lang vervlogen herinneringen aan jeugdliefdes, en aan verstoppertje spelen of madeliefjes plukken boven. Laat u daarom nooit een jasmijn aansmeren die licht – of, erger nog – helemaal niet geurt. Want die bestaan. En kies de variëteit met de geur die u het beste bevalt, want ook hierin bestaan verschillen. Sommigen houden van de romige, bijna tastbare geur van de boerenjasmijn, *Philadelphus coronarius*, terwijl anderen de verfijnde fruitige geur van *Philadelphus microphyllus* zullen verkiezen. Andere uitblinkers in het geurenspectrum zijn 'Beauclerk', 'Belle Etoile' en 'Virginal'. Niet alleen de geur, maar ook de bloemkleur varieert, van crèmewit bij de boerenjasmijn tot helderwit bij de halfgevlude bloemen van 'Virginal', en weer andere cultivars hebben witte bloemen met in het midden een geprononceerde donkerpaarse vlek.

Blad is niet het sterkste punt van de jasmijn; met zijn doffe oppervlak is het uitgesproken saai. *Philadelphus coronarius* 'Aureus', de goudbladige vorm van de boerenjasmijn omzeilt deze handicap met zijn levendig geelgroene bladeren. Plant deze heester niet in de volle zon want dan verbrandt het blad.

Wie vakkundig wil snoeien moet over zijn snoeiangst heenstappen. Toen ik ooit een beroemde open tuin in Limburg bezocht, zag ik daar een prachtig gevormde clematis vol grote lappen van witte bloemen – 'Madame Le Coultre'. Het leek wel of de was buiten hing. Nu zie je 'Madame Le Coultre' meestal anders: twee strekkende meter kale stengels met daarbovenop een vogelnest van bloemen. Het kon dus kennelijk anders. Toen ik de eigenares van de tuin vroeg hoe zij haar 'Madame Le Coultre' zo mooi in vorm had gekregen antwoordde ze eningszins beschaamd: 'De tuinman is er een paar keer per ongeluk met de grasmaaiër overheen gereden.' De moraal van deze anekdote is

niet dat u al uw clematissen met een grasmaaier moet snoeien, maar wel dat snoeien met een heggenschaar vaak gemakkelijker en sneller werkt dan snoeien volgens het boekje.

Seniorenbed

Lang geleden schreef ik in mijn eerste boek *Buiten de perken* een hoofdstuk waarin ik de lezer aanried om een klimroos in een oude vruchtboom te laten groeien. ‘Geachte mijnheer Van de Kaa,’ schreef een lezer terug, ‘de klimroos kan ik kopen bij het tuincentrum om de hoek, maar hoe kom ik aan een oude vruchtboom?’ Tja, niet ieder goedbedoeld advies is even praktisch. Niet lang nadat ik bovenstaand ondoordacht advies had gegeven, waai- de nota bene een van mijn eigen oude vruchtbomen met klimroos en al om. Want oude vruchtbomen met een klimroos vangen meer wind dan oude vruchtbomen zonder.

Voor mij ligt *Growing Bulbs, The Complete Practical Guide*, een boek van Brian Matthew, een van ’s werelds grootste experts op het gebied van bloembollen. Ooit heb ik hem zien hollen in een estafetterace waarin een vol glas bier zonder morsen van de ene botanische tuin naar de veertig kilometer verderop gelegen andere tuin moest worden getransporteerd; Matthew is een man met vele talenten. Ik heb zijn bloembollenboek tevoorschijn gehaald omdat ik het plan had opgevat om de hoepelroknarcis, *Narcissus bolbocodium*, in mijn tuin te planten.

De hoepelroknarcis is een piepklein, 10 centimeter hoog narcisje waarvan de bloem bijna alleen uit een trompet bestaat; de bloemblaadjes zijn smal en onbeduidend. Die wijdopen trompet is de hoepelrok die de plant zijn naam geeft, maar eigenlijk lijkt hij meer op een omgekeerde lampenkap dan op een hoepelrok. ‘Plant de hoepelroknarcis in zure, liefst zandige grond,’ adviseert Brian Matthew in zijn boek, ‘bij voorkeur op een zuidhelling.’ En daar heb je het weer: de expert die vergeet dat er ook tuinliefhebbers zijn met minder mogelijkheden dan hijzelf. Zandige, zure grond, daar kan ik voor zorgen, maar hoe kom ik aan een zuidhelling?

Narcissus bulbocodium is een wild narcisje dat voorkomt in Algiers, Marokko, Spanje, Portugal en Zuidwest-Frankrijk. Het groeit daar meestal in bergweiden, waar het bloeit van januari tot juli, afhankelijk van de hoogte waarop het voorkomt – hoe hoger, hoe later. Die bergweiden zijn in het voorjaar als de sneeuw smelt kletsnat en in de zomer tamelijk droog. En het zijn deze omstandigheden die we in de tuin moeten zien te scheppen. Het aanleggen van zuidhellingen zal in de meeste tuinen op praktische bezwaren stuiten, maar het is misschien wel mogelijk om tegen een zonnige muur van uw huis een verhoogd bed aan te leggen dat in het voorjaar nat is en dat 's zomers uitdroogt. Een *raised bed* heet zoiets in het Engels, waarmee dus geen extra hoog seniorenbed wordt bedoeld, maar een plantenbed dat verhoogd is aangelegd. Zo'n verhoogd bed werd vroeger met behulp van bielen gemaakt – goedkoop en doelmatig, maar je moest de planten vaak bewonderen in een doordringende carbolineumstank. Oude stoepranden zijn een goed alternatief. In zo'n verhoogd bed kun je allerlei bolgewassen planten waarvoor het in de gewone, onverhoogde tuin net iets te koel is, waardoor ze slecht of helemaal niet bloeien. Veel *Fritillaria*'s, zoals de keizerskroon, *Fritillaria imperialis*, zijn beruchte niet-bloeiers. Vul het seniorenbed met goede grond waardoor een flinke dosis fijn grind is gemengd om een perfecte afwatering te verzekeren, en plant de keizerskronen naast de hoepelroknarcissen. Naast de gewone hoepelroknarcis zou u ook andere soorten kunnen proberen, zoals de bleekgele *Narcissus romieuxii* – ook van het type lampenkap en bloeiend van januari tot maart. Daarnaast zou de 's winters bloeiende Zuid-Spaanse *Narcissus cantabricus* – bijna wit – op een warme plaats te proberen zijn.

Seniorenbed is het mooist in het voorjaar. Daarna is het een rommeltje van verdorrend bloembollenloof. Om daar niet tegenaan te hoeven kijken zou u slaapmutsjes kunnen zaaien, of andere eenjarige planten die uit woestijnachtige streken afkomstig zijn. Die bloeien dan tot het einde van de zomer, waarna cyclamen en herfstbloeiende krokussen het stokje weer kunnen overnemen.

En niet alleen bloembollen kunt u in verhoogde bedden kwijt. Ook warmte- en droogteminnende vaste planten, zoals de Alge-